

Het ontstaan van het Frankische tooncontrast uit focusintonatie

Paul Boersma

(afscheidssymposium Anette Ölander, Amsterdam, 4 november 2011)

1. De geschiedenis van het Limburgse tooncontrast (Boersma 2002)

Stap 1: allofonie: stoottoon op lange niet-hoge klinkers, sleeptoon op andere lange nuclei:

HL L HL L HL L HL HL HL HL HL L HL HL
sloopen leeyen hooven deef moel book zøoken høaren yroat mear

HH L HH HH L HH L HH L HH L HH HH HH HH L
blijven tiit ryyken sluiten drøymen loupen stein man bal werken

Stap 2: rekking in open lettergreep: het contrast wordt fonemisch in disyllabische woorden:

H L HH L HL L H L HH L HL L H L HH L HL L
open > oopen (~sloopen) zomer > zoomer (~hooven) hemel > heemel (~leeyen)

Stap 3: analoge rekking: het contrast wordt fonemisch in monosyllabische woorden:

HH HL H HH HL H HH
hol > hool (~moel) sxep > sxeep (~leep) dax > daax

Stap 4: schwa-deletie: het contrast breidt zich uit en wordt morfologisch:

HH L HL HH L HL HH HH L HL HH
koolē > kool daayē > daax PL (~daax SG) bliivē > blijf 1SG (~blijf IMP)

Voorbeelden van sequenties van twee veranderingen:

H L HH L HL H L L HH L L HL L HH L
name > naame > naam prədəkən > prædəkən > prækən (~sprækən)

2. De interactie van toon met intonatie (herinterpretatie van Gussenhoven 2001)

Toonbewegingen met declaratieve intonatie (“!”), ook voor wie-wat-waarvragen) en polaire vraagintonatie (“?”), ook voor continuering):

L L H* L L H L L L* H HLH
ənə mɔɔltiit ! ənə mɔɔltiit ?

L H* H L L L L L* L H HHL
ə wɔɔrdəbook ! ə wɔɔrdəbook ?

L H* L L L* HL
ə book ! ə book ?

L L H* LH L L L* LH
ənən tiit ! ənən tiit ?

N.B. L*H op moel wijkt af van Gussenhoven (2001), die alleen L* heeft.

Interpretatie:

1. de declaratieve intonatie is L% H* L% (Gussenhoven 2001), en de beide L% spreiden naar de H* (luisteraargericht).
2. de polaire vraagintonatie is L% L* HL% (Gussenhoven 2001), en de HL% spreidt naar de L* (luisteraargericht).
3. sleeptonige woorden (tiit en wɔrdən-) hebben een extra T (G 2001 zegt dat dit een H is en moet daarom aannemen dat “mɔl?” slechts L* is).

Analyse (gelijkend op, maar cruciaal verschillend van Gussenhoven 2001):

L%—> H* <—L% H   L%—> L* <—HL% H
ə n ə m ɔ ɔ l t i i t !   ə n ə m ɔ ɔ l t i i t ?

L%—> H* H <—L%   L%—> L* L <—HL%
ə w ɔ ɔ r d ə b o o k !   ə w ɔ ɔ r d ə b o o k ?

L%—> H* L%   L%—> L* HL%
ə b o o k !   ə b o o k ?

L%—> H* L% H   L%—> L* HL% H
ə n ə n t i i t !   ə n ə n t i i t ?

Mijn interpretatie:

1. de extra T wordt gerealiseerd als H of L.
2. de keuze tussen H en L wordt in eerste instantie bepaald door contrast met de erop volgende toon (luisteraargericht):
T wordt H als een L volgt, en L als een H volgt.
2. als er geen volgende toon is,
dan wordt de keuze bepaald door de voorgaande toon (luisteraargericht):
T wordt H indien voorafgegaan door L (en L indien voorafgegaan door H?).
3. vier tonen op een syllabe is te veel; dan deleteert een onbelangrijke toon.

De luisteraargerichtheid:

de sleepton moet zodanig geïmplementeerd dat hij te onderscheiden is van de stoottoon:

1. als “wɔrdən-!” H*L zou krijgen i.p.v. H*H,
dan zou het niet of nauwelijks te onderscheiden zijn van de H*L in “mɔl!”.
2. als “wɔrdən-?” L*H zou krijgen i.p.v. L*L,
dan zou het niet of nauwelijks te onderscheiden zijn van de L*H in “mɔl?”.
3. als (H)L% gevolgd zou worden door L i.p.v. H,
dan zou het niet of nauwelijks te onderscheiden zijn van (H)L% alleen.

Nu begrijp ik eindelijk hoe je dit als Limburger voor elkaar krijgt zonder fouten: om een sleepton te maken, gooi je er aan het eind van de syllabe een onderscheidende toon in.